

HASSAN A. JAMSHEER

/Lodzi Egyetem/

Az 1952-es júliusi forradalom Egyiptomban

A II. világháború befejezése után Egyiptomon társadalmi és politikai forrongás lett úrrá. A politikai mozgalom középpontjában a brit megszállás megszüntetése volt. Ezzel egyidőben a társadalom elnyomott osztályai és rétegei egyre erősebben követelték jogaikat. Már az I. világháború, kiküszöbölve a konkurenciát, előidézte az egyiptomi ipar és a nagy és közép-vállalatok osztályának megerősödését. A felszabadulásra és a belső piac uralmára törekedve - következtében, ez az osztály vezette az 1919-es felkelést. Mivel céljukat nem érték el, egy részük - a nagyburzsoázia, melyet a Misr Bank képviselt, a megszállókkal való együttműködést választotta.

A nemzeti burzsoáziának nevezett középburzsoázia a felkelésből meggyengülten került ki. A két világháború között azonban egyre erősebb lett, mivel a lakosság egy része - a kis és középhivatalnokok, a nem állami vállalatok és intézmények dolgozóinak alsó és középrétege, a szabadfoglalkozásúak, az egyetemi és főiskolai hallgatók, az El-Azhar teológiai egyetem hallgatói, a kiskereskedők és kisiparosok, valamint a földbirtokosok hozzácsatlakoztak.^{1/}

Ezen kívül hozzá kell tenni, hogy a lakosság túlnyomó többsége, mégpedig a parasztság, nagyon nehéz anyagi körülmények között élt.

Abban az országban, ahol az ipari termelés a nemzeti jövedelem alig 10 %-át adta, a falvak túlnépesedése és a nagy földbirtokosi tulajdon különös fontosságú társadalmi problémát

80
62
—
18

- 62 -

teremtett. Éppen ezért a földreform vált a gazdasági fejlesztés legfőbb feladatává. Mindaddig azonban, amíg Egyiptom idegen, főleg angol tőkének és a vele szövetséges nagyburzsoá és földesúri rétegnek volt alárendelve, az objektív feltételek ellenére sem jöhetett létre változás. Ez a réteg nemcsak a demokratikus változást hozó próbálkozásoknak állt ellen, hanem mivel az idegen tőkével volt szövetséges, így a nemzeti felszabadító mozgalmaknak is, mert megértette, hogy Egyiptom politikai és gazdasági függetlensége menthetetlenül az ő hatalmának végét jelentette volna.^{2/}

A fent említett társadalmi rétegek elégedetlenek voltak az országban uralkodó gazdasági, szociális és politikai állapottal. A lakosság széles tömegeinek nem volt beleszólása saját országának az ügyeibe. A kormányok, parlamentek és pártok /a baloldali csoportosulások kivételével/ a palota, a nagy üzletemberek és a földesurak befolyása alatt állottak; a hatalom bonyolult gépezetének rugóit pedig brit kezek mozgatták. A középosztályok, úgy tűnt, képesek kivívni a dolgozó városi és falusi tömegek támogatását.

Ilyen volt a helyzet Egyiptomban a II. világháború befejezésekor, amikor is megélénkült a politikai élet, melynek legfontosabb célkitűzése a brit megszállás megszüntetése és a társadalmi reform volt. Ilyen körülmények között lépett kapcsolatba Nasszer a marxizmus szimpatizánsaival /1945-46/ Khalid Mohi ed-Din közvetítésével, majd a Muzulmán Testvérekkel Anwar as-Sadat segítségével,^{3/} a Wafd balszárnyával, ügyvédekkel, írókkal.^{4/} Ezek a kapcsolatok arról győzték meg Nasszert, hogy csak a hadsereg lehet a felszabadító mozgalom élcsapata, mi-

vel csak az teljesíti az alapvető követelményeket: központosított erő, "mely távol áll az osztályok és egyének közötti konfliktusoktól és a nemzet szívéből származik".^{5/} Nasszernak nem tetszett Egyiptom politikai megosztottsága és a hagyományos pártokban uralkodó személyi rivalizáció. Számbára a hadsereg olyan népszépi erő volt, amely minden konfliktus fölött és szinte osztályokon kívül állt. A hadseregbeli mozgalom, amely az egész nép érdekeit képviselte, mégsem volt osztályok fölötti, mivel a kis- és középburzsoáziából származott és annak az érdekeit képviselte.

A specialisták nagyrésze az 1948. május 15-i dátumot tekintti sorsdöntőnek az arab nemzeti felszabadítási mozgalom fejlődésében a Közel-Keleten, amikor is az ENSZ közgyűlésének határozata alapján Palesztinát fölosztották Izraelre és Arab Palesztinára. Az arab-izraeli háború és az arabok veresége előidézte az egyiptomi nemzeti felszabadító mozgalom nagyfokú fellendülését. Nasszer elnök a "Forradalom filozófiája" című munkájában nagy figyelmet szentelt a palesztin kampánynak. Többek között azt írta: "Palesztinában nemcsak barátokat találtam, akik vállalkoztak arra, hogy Egyiptom ügyében együttműködnek velünk, hanem magam jutottam el az eszméhez, amely megvilágítja jövőbeli utunkat".^{6/} Hasonló véleményének többször hangot adott Nasszer. Az 1952-es forradalom más vezetői is hasonló véleményen voltak, úgy mint a már nem élő Anwar as-Sadat elnök, vagy Egyiptom első elnöke, Nagib tábornok.

A palesztin háború után Egyiptomban nőtt a kormányellenes hangulat. Az arab világban, így Egyiptomban is nagy fölháborodással fogadták Izrael létrejöttét Palesztinában. Az arab álla-

mok döntése, hogy fegyveres erővel védik meg a palesztinokat és megakadályozzák a cionista állam létrejöttét, nagy lelkesedést váltott ki az egyiptomi hadseregből. A katonák nem kételkedtek abban, hogy a kormány mindent megtesz a győzelem érdekében. Az első győzelmeket azonban sikertelenség követte, és az egyiptomi fegyveres erők katonái, akik lelkesedéssel és odaadással harcoltak, hamar rájöttek, hogy tehetetlenség és árulás áldozataivá váltak. A vezérkari tisztek kairói kényelmes hivatalaiból irányították a hadműveleteket a taktika és a hadvezetés elemi szabályaival ellentétes módon. A fronton tartózkodó tisztek kénytelenek voltak egymásnak ellentmondó parancsokat osztogatni, melyek nagy anyagi és emberáldozathoz vezettek.^{7/}

A kormány, amely a háborút arra használta, hogy a hátország védelme ürügyén szükségállapotot vezetett be, most a megtorlás útjára lépett. Az eredmény azonban a várttal ellentétes volt - nőtt az elégedetlenség. A "Muzulmán Testvérek", amely a palesztin háború alatt különösen aktív szerepet játszott, arra a következtetésre jutott, hogy a belső feszültség megfelelő alkalmat nyújt a hatalom átvételére és saját messzianisztikus küldetésének teljesítésére a muzulmán világban. 1948 decemberének elején Mahmud Fahmi El-Nukrashi miniszterelnök elhatározta a Muzulmán Testvérek föloszlatását. Válaszul még decemberben merénylet áldozata lett. Nem sokkal később, az egyiptomi rendőrség megtorló akciója eredményeként Hasan El-Banna, a Testvérek vezetője vált merénylet áldozatává /1949. feb./.

A rendőrség úgy vélvén, hogy Nasszer is a Muzulmán Testvérekhez tartozik, nyomozást indított ellene. A lelepleződéstől félve Nasszer néhány hétre fölfüggesztette a "Szabad Tisz-

tek" működését /1949 nyara/.^{8/} A Szabad Tisztek Szervezetének első Végrehajtó Bizottsága 1949 novemberének végén jött létre. Tagjai voltak: G. A. Nasszer, A. H. Amer, Salah Salem, Abdel Latif Bagdadi, Khalid Mohi ed-Din, Kemal Husein, Hasan Ibrahim és Abdel Moneim Abdel Ra'uf ed-Din. Nemsokkal ezután a Bizottság tagja lett Nasszer két barátja. A. as-Sadat és Z. Mohi ed-Din.^{10/} A Bizottság tagjai társadalmilag közel álltak Nasszerhoz, politikailag azonban, bár voltak köztük olyanok, akik a marxista Khalid Mohi ed-Dinhez és Yusif Saddikhoz - későbbi V.B. taghoz - álltak közel, vagy a Testvérekhez /A. as-Sadat, Kamal ad-Din Husain és Husein El-Shafei/, többségben voltak mégis azok, akik nacionalista nézeteket vallottak.

1950 elején parlamenti választások voltak Egyiptomban, ahonnan a Wafd párt került ki győztesen Mustafa an-Nahhas-szal az élen. Előzőleg Faruk király a trón hagyományos ellenszenvként a hatalom erős rivalizáló központjával szemben, melyet a Wafd párt jelentett, elutasította a választásokat. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy 1942-ben az angolok⁹ kényszerítették Farukot an-Nahhas miniszterelnökké való jelölésére. Mégis a király húzódozásának alapja az volt, hogy a Wafd párt "trójai falóként szerepelt a rendszerben".^{11/} Ugyanis ez a párt az elit egyetlen szervezete volt, amely a burzsoá demokrácia alapelveinek hódolt, és ezzel lehetőséget teremtett a radikális mozgalom fejlődéséhez. Jóllehet a Wafd vezetői az uralkodó nagyburzsoá - földbirtokosi elithez tartoztak, mégis befolyásolták baloldali elemek a pártot, és mivel ellenállásban volt, engednie kellett a radikális erőknél.

Az an-Nahhas vezette Wafd párt kormányzása alatt, a Nagy-

britanniával 1945 óta a brit-egyiptomi szerződés revíziójáról folytatott sikertelen tárgyalások után, 1951 októberében az egyiptomi parlament egyhangúan megszavazta az 1936-os szerződés és a Nagybritanniával 1899-ben Szudán kondomíniumáról kötött megállapodás fölbontását. Ettől kezdve az egyiptomiak úgy tekintették, hogy a brit katonaság állomásoztatása Egyiptomban egyenlő az illegális megszállással. Általános partizánharcot hirdettek a brit katonaság és a katonai objektumok ellen.^{12/}

A Szabad Tisztek elfogadták a Wafd lépéseit és elküldték saját képviselőiket a földalatti szervezetekbe. Még nem tudták, mikor jön el a britek elleni harc döntő pillanata. Mohammed Nagib tábornok "Egyiptom sorsa" című emlékirataiban azt írja, hogy "a tisztek 1955-re tervezték az államcsínyt".^{13/} Időközben az események gyorsabban követték egymást, mint gondolták.

Nagybritannia az Amerikai Egyesült Államok és a NATO támogatására nem ismerte el az 1936-os szerződés egyoldalú fölbontását.^{14/} 1951. október 13-án /amikor az egyiptomi parlament a Nagybritanniával kötött 1936-os szerződés és a Szudánról 1899-ben kötött megállapodás fölbontásáról tárgyalt/ Nagybritannia, az Egyesült Államok, Franciaország és Törökország kormánya jegyzéket intézett Egyiptomhoz a Közel-keleti Szövetségi Főparancsnokság létrehozására, mely a Szezi-csatorna övezetében lévő brit katonai bázisokat foglalta volna magába.^{15/} Egyiptom elutasította a nyugati katonai paktumhoz való csatlakozást. Mikor a kormány elutasította a nyugatiak második javaslatát is,^{16/} jelentős tüntetések robbantak ki Kairóban és Egyiptom más városaiban is /1951 novemberének közepe/.

Mikor a mozgalom ösztönösen átalakult britellenes szerve-

zetekké, és létrejöttek a Népi Ellenállási Bizottságok, a munkások és parasztok körében meglévő feszültség növekedésétől,^{17/} valamint az ezzel összefüggő belső radikalizálódástól nyugtalan angol kormány és a királyi udvar ellentámadásba lépett. A brit katonaság elfoglalta Port Said és Ismailia stratégiai pontjait és átvette az ellenőrzést az Ismailiába vezető úton. 1952. január 25-én Ismailiában a brit fegyveres erők körülvették majd megtámadták a segédrendőrség /Bulik Nizam/ kaszárnyáit, melynek legénysége résztvett a brit megszállók elleni fegyveres akcióban. Több tíz rendőr áldozatul esett és több száz megsebesült.^{18/} Másnap Kairóban a szakszervezetek tiltakozó sztrájkot és a brit vállalatok és társaságok elleni bojkottot hirdettek meg, a rendőrség pedig a megszárlás elleni tiltakozásul sztrájkba lépett. Az egyetemisták tüntetést szerveztek, melyhez csatlakoztak a főváros lakosságának más csoportjai is.

Január 26-án /1952/ tűz ütött ki Kairóban. Jólszervezett összeesküvők gyújtották föl az európaiak tulajdonában lévő luxus áruházakat, modern mozikat, éttermeket, boltokat és klubokat, és ezt a rendőrség tétlenül nézte. Mindez emberáldozattal - főleg európaiakéval járt. Faruk megtagadta a katonaság bevetését a gyújtogatókkal szemben, a rendőrség pedig a belügyminiszter, Sirag El-Din parancsa ellenére, tétlen maradt.^{19/} Egy nappal később a kormány kihirdette a szükségállapotot és fölосzlatta a parlamentet.

Faruk várva a kormány illetően döntését, leváltotta an-Nahhas-t, őt téve felelőssé a történetekért. Nahhas után a miniszterelnöki tisztet rövid időszakokra a következők töltötték be: Ali Maher, Nagib El-Hilali, Husein as-Sirri és ismét Nagib El-Hilali.

A szükségállapot és a széleskörű megtorló intézkedések ellenére sem voltak képesek ezek a kormányok teljesen megtörni az országot. Faruk tisztában volt azzal, hogy a helyzet robbanásra érett. Szándékában állt a legveszedelmesebbnek tartott csoporton, a hadseregen rajtaütöni. Különösen veszélyesnek tartotta a Tiszti Klubba történő választásokat. Ezek a választások adtak alkalmat az első összeütközésre a királyi udvar és a konspirációban működő szervezet, a Szabad Tisztek között. A Tiszti Klub elnökének tisztjére, mely tiszteletben állt a hadsereg előtt, a király Sirri Amer tábornokot, a Szabad Tisztek Mohammed Nagib tábornokot jelölték. Ez utóbbi magas rangjával és 50 évével tiszteletet ébresztett a Szabad Tisztek csoportjában, melynek egyetlen tagja sem érte el a 34. életévét. Nagib kapta a szavazatok többségét /85 %/, és a Szabad Tisztek minden jelöltje, néhányan a Végrehajtó Bizottságból, bekerült a vezetőségbe. A választási eredmények sebet ütöttek Faruk tekintélyén, aki érvénytelenítette az eredményeket és megvonta támogatását az építendő új tiszti klubtól. Ezután új kormányt szándékozott létrehozni, és Sirri Amert, a Szabad Tisztek ellenfelét akarta a hadsereg vezérkari főnökévé kinevezni /1952. júl./. El Hilali új kormánya volt hivatott megtisztítani a hadsereget a forradalmár elemektől.^{20/} Sirri Amer tábornok volt mindannak a szimbóluma, amit a Szabad Tisztek gyűlöltek. Több botrányos ügyben is fölmerült a neve, pl. a Palesztínában harcoló egyiptomi hadsereg használhatatlan fegyverekkel és lőszerekkel való ellátásában. Ezért a kinevezés hadüzenetnek számított.^{21/} Július 20-án a Szabad Tisztek Végrehajtó Bizottsága a hatalom azonnal megragadását határozta el.^{22/}

A Szabad Tisztek Szövetsége megalakulásakor 200-300 tagot

számlált.^{23/} Ezek 3-5 fős sejtekben dolgoztak. A vezetőségen kívül senki sem ismert mást, csak a saját sejtjének tagjait. A Szabad Tisztek Szövetsége Végrehajtó Bizottságának élén Gamal Abdel Nasszer alezredes állt, aki a megalakulás időpontjában 34 éves volt. A Bizottság tagjainak sorából kimagaslott aktivitásával; jó szervezőképességével, ezen kívül jó szónok is volt. A Bizottság munkáját megkönnyítette az a tény, hogy tagjai főtiszték, őrnagyok és alezredesek voltak, akik saját egységeikben széles jogkört élveztek, és lehetőséget új tagok toborzására. Őt szekcióban végezték munkájukat, amelyek a következők voltak: közgazdasági, személyi, biztonsági, hadviselési és propaganda szekció.^{24/}

1949 végétől a propaganda szekció munkáját egyre aktívabbá tették. 1950-től rendszeresen jelentkezett, természetesen titkosan, a Szabad Tisztek Hangja, mint a Szabad Tisztek Szövetsége Végrehajtó Bizottságának sajtóorgánuma. A rölapokat a tisztek és a civilek között egyaránt terjesztették. Az első rölap, melyet főleg Khalid Mohi ed-Din szerkesztett, az egyiptomi hadsereg felfegyverzettségével és az egyre hangosabb fegyverbotrányal foglalkozott.^{25/} Más rölapokban a fiatal tisztek elítélték a brit megszállókat, az Egyesült Államokat Nagybritannia támogatásáért, és a négy nagyhatalom Egyiptom megszállásának megszilárdítását, és egy közel-keleti agresszív katonai paktum létrehozását szorgalmazó tervét. Leleplezték az Egyiptom politikai arculatára oly jellemző korrupciót, a vesztegetéseket, a favorizálást és a protekciózást. Az egyik rölapban írták: "a Szabad Tisztek mindaddig harcolni fognak, amíg Egyiptomot teljesen föl nem szabadítják az imperializmus alól. Ennek a jel-

szónak a megszegése megbocsájthatatlan, és egyenlő a hazaárulással."^{26/} Egy másik röplap arra hívta föl a tiszték figyelmét, hogy a céljuk "a nép felszabadítása" kell hogy legyen. Rámutatott arra, hogy a katonaság élén az imperializmussal szövetségcs árulók állnak. Egy későbbi szám reformra szólított fel és arra, hogy meg kell tisztítani a hadsereget az illetéktelen, lezüllött elemektől. Kritizálta még a hadsereg fegyverkezési potenciáljának elhanyagolását is.^{27/}

Az előzőekből is látszik, hogy a Szabad Tisztek programja nem volt határozott. A hatalom átvételekor azonban 6 programelvet rögzítettek:^{28/}

1. A kolonializmus és az azt támogató egyiptomi árulók likvidálása;
2. A feudalizmus felszámolása;
3. A tőke uralmának megszüntetése;
4. A társadalmi egyenlőség bevezetése;
5. Erős nemzeti hadsereg létrehozása;
6. Egészséges demokratikus élet bevezetése.

Július 22-én délután, 5 órával a puccs tervezett időpontja előtt, a Szabad Tisztek vezetősége megbeszélést tartott, amelyen résztvett Nasszer, mindkét Mohi ed-Din, Bagdadi, Hasan Ibrahim, K.ad-DinHusein, Abdel Moneim Amin és A.H. Amer, aki előterjesztette a hatalomátvételi tervet, melyet Nasszer utasításai alapján Zakaria Mohi ed-Dinnel készített. A terv szerint a Salem testvérek az El-Arish helyőrségben tartózkodtak, amely fontos stratégiai szerepet játszott Izraellel szemben. Az akció fő végrehajtója Ahmed Shawdik és Jusif Saddik volt. A terv szerint át kellett venni az ellenőrzést a hadseregés Kairó stratégiai

pontjai fölött.^{29/}

Saddik katonái július 22-én éjjél előtt elfoglalták a vezékkart, a további irányításra kijelölt helyet. Ezalatt K. Mohi ed-Din páncélos egységei elfoglalták a legfontosabb kerületeket, El-Shafei harckocsijai pedig Kairó stratégiai pontjait és a rádiót, ahova as-Sadatot küldték. A Salem testvérek a szervezet más tagjaival a Sinami félszigeten lévő helyőrségeket foglalták el. Mások futárként jelt adtak az országban szétszórt helyőrségek megtámadására. Az akció gyorsan és hibátlanul, nagyobb ellenállás nélkül zajlott le.^{30/}

Miután Nagib tábornok elkötelezte magát a puccs mellett, Nasszer följánlotta neki a parancsnokságot.^{31/} Egyelőre a Szabad Tisztek titokban akarták tartani szervezetüket. Ezért a forradalom első szakaszában Nagib lett volna az egyedül ismert vezető. Jó tiszt volt és népszerű a tisztikarban. Harcolt Palesztinában, ahol néhányszor megsebesült. Brossúrákat írt a háborús taktikáról. Folyékonyan beszélt angolul, franciául és olaszul.

Egyiptom nyári fővárosa ez időben Alexandria volt. Itt tartózkodott a király, a kormány tagjai és az idegen diplomáciai képviselők. Az idegen beavatkozástól félve a Szabad Tisztek még a puccs első óráiban kapcsolatba léptek az amerikai nagykövetséggel, melyben Ali Sabri, a királyi légi földérítés főnöke volt segítségükre, aki szintén tagja volt szervezetünknek. Ő személyesen ismerte David L. Evans alezredest, az amerikai légi attasé helyettesét. Az utasításoknak megfelelően Sabri kérte Evanst, hogy közölje nagykövetével, Jefferson Cafferyvel, miszerint a forradalom tiszta belügy, ami csak az egyiptomiakra tartozik, és azt, hogy a külföldiek életét és vagyó-

nát védeni fogják. Ezután az amerikai nagykövetnek kellett mindezt közölnie a brit charge d'affaires-rel, Michael J. Creswell-lel, mivel a brit nagykövet, Sir Ralph Stevenson szabadságon volt. Sabri azt is megmondta Evansnek, hogy figyelmeztesse saját nagykövetét, hogy abban az esetben, ha a britek mégis beavatkoznának, akkor "a felelősség az elkerülhetetlen vérontásért nem a Szabad Tisztekre, hanem a britekre hárul".^{32/}

Július 24-én reggel a régi Végrehajtó Bizottságból megalakult a Forradalmi Kormányzó Tanács, mint a hatalom legfontosabb szerve. Mivel a Szabad Tisztek titokban kívánták tartani területet, ezért a miniszterelnöki, a honvédelmi és a belügyminiszteri címre Ali Mahert jelölték.^{33/} Még ugyanezen a napon meg is kapta kinevezését a királytól, aki Nagib hadsereg főparancsnoki kinevezésébe és néhány, az udvar által pártfogolt egyén hatalomból való eltávolításába is beleegyezett. A király és Ali Maher, aki politikus volt ugyan, mégis közel állt a királyi udvarhoz, számítottak a helyzet enyhülésére, a fiatal tisztek éberségének hanyatlására ahhoz, hogy megkezdhessék az ellentámadás megszervezését.

A királyi udvar szívósan kereste a segítséget a fordulat elfojtására. Ebből a célból a puccs első néhány napja alatt többször is kapcsolatba lépett az amerikai nagykövetséggel. Mikor Anthony Eden, a brit külügyminiszter megkapta Faruk beavatkozásra szóló kérését, kapcsolatba lépett az Egyesült Államok Külügyminisztériumával, hogy megszerezze támogatását egy esetleges akcióhoz.^{34/}

Az amerikaiakat befolyásolta az a tény, hogy a Szabad Tisztek Kairó elfoglalása után azonnal elsőként hozzájuk fordultak. Tetszett nekik a felkelő hatalom első deklarációja, az "idegen testvérek" biztosítása arról, hogy a hadsereg teljes felelősséget vállal személyes biztonságukért, vagyonukért és érdekeikért, valamint a "destruktív tevékenység" szigorú megtorlásának híre.^{35/} Ezen kívül érvényben maradt a kommunista tevékenységet tiltó rendelet. Július 23-án a kommunisták kivételével több, mint 300 politikai foglyot bocsájtottak szabadon. Ezt a tényt Jefferson Caffery, amerikai nagykövet biztos megjegyezte magának. Az Egyesült Államok Külügyminisztériuma a fiatal tisztek nyugatorientáltságára számítva visszautsította Nagybritannia közös invázióra szóló ajánlatát, és úgy döntött, hogy az államcsínyt Egyiptom belső ügyeként ismeri el. Ugyanakkor az amerikai nagykövet a király és családja személyesen biztonságát kérte az új hatalomtól. Nagib erre nézve teljes garanciát adott.

Nagybritannia az iráni események miatt zavarban lévén /Mosaddik kormánya államosította az iráni kőolajat/, nem ismerve a fordulat szerzőinek valódi szándékát, nem volt hajlandó Faruk trónjáért harcolni, aki nemrég mondta föl az 1936-os szerződést és a Szudánról 1899-ben kötött megállapodást, és fölvetette az Egyiptom és Szudán királya címet. Fontos szerepet játszott az is, hogy a brit nagykövet, Sir Ralph Stevenson nem volt Egyiptomban.^{36/} Valószínűleg London abban reménykedett, hogy a brit iskolában nevelkedett tisztek több megértést tanúsítanak a nyugati katonai szövetségi rendszerben való részvétel ügyében, mint a civil vezetők. Ezt a re-

ménykedést támasztotta alá a tisztek, már említett első, a lakossághoz intézett közleménye. Szintén fontos szerepet játszott az is, hogy a Szabad Tisztek megerősítették a brit hű Farukhoz közel álló politikus, Maher miniszterelnökségét. A legjelentősebb befolyást talán mégis az egyiptomi társadalom brit invázió esetén bekövetkezett reakciójától való félelem gyakorolta a brit vezetőkre.

A terveknek megfelelően a Szabad Tisztek most Farukot fosztották meg trónjától. Július 26-án reggel erős alakulatok körülvették Alexandriában a két királyi palotát - Ras El-Tint és el-Muntazahot. Ugyanakkor légi és tengeri őrzérek cirkáltak. A Ras-El-Tinben tartózkodó királynak a miniszterelnök közvetítésével ultimátumot adtak át, melyben követelték, hogy 12 óráig mondjon le a trónról néhányhónapos fia, Ahmed Fuad herceg javára és még ezen a napon 18 óráig hagyja el az országot. Faruk elfogadta az ultimátumot. A kihajózási ünnepségnek ágyúlövéssel és nemzeti himnusszal adtak hivatalos jelleget. Jelen volt a Forradalmi Kormányzó Tanács néhány tagja /Nasszer Kairóban tartózkodott/ és az amerikai nagykövet, mint egyedüli az idegen országok nagykövetei közül.

Egyiptom lakossága csak Faruk lemondásának közhírré tétele után állt ki nyilvánosan a Szabad Tisztek mellett. A felkelés pillanatában várakozó álláspontra helyezkedett, mivel nem ismerte a hadsereg által végrehajtott fordulat célját és feladatát. Faruk eltávolítását nagy örömmel és tüntetésekkel fogadták.

Az új hatalom jogi-szervezeti helyzete tisztázatlan volt. Ez az 1952-54-es években kristályosodott ki. A forradalom kitö-

résének pillanatában az an-Nahhas vezette Wafd-kormány működésének utolsó napján kiadott, a szükségállapotról szóló rendelet alapján a király uralkodott a parlament nélkül. Mikor a fiatal tisztek Mahert jelölték a miniszterelnöki tisztre, az 1923-as alkotmány alapján cselekedtek. Faruk kiskorú fia javára történő lemondása után a még most is működő Államtanács /a legfelső bíróság megfelelője/ döntés hozott a Minisztertanács előtt esküt tenni kötelező, 3 tagú Régens Tanács létrehozásáról, amely a parlament megalakulásáig lesz érvényben. Meg kell említeni, hogy a Szabad Tisztek vezetőségének nagy része a köztársaság azonnali kihirdetése mellett volt, de Nagib tábornok, Maher javaslatára, a Régens Tanács javára lebeszélte őket erről. "Ez lefegyverzi monarchia hí ellenfeleinket és időt ad a köztársaság előkészítésére."^{37/}

Nagib tábornok emlékirataiban azt állítja, hogy 1949-ben lépett be a Szabad Tisztek szervezetébe. Mások ellentmondanak ennek azzal, hogy a Végrehajtó Bizottságba választása nélkül lett ő az akció vezetője.^{38/} Mindenesetre 1952. augusztusában, Nasszer javaslatára, őt választották a Forradalmi Kormányzó Tanács vezetőjévé.^{39/} Úgy látszik, hogy a Szabad Tisztek nem féltek attól, hogy a hatalomra tör. Azt várták, hogy egyedül az ő akaratukat fogja végrehajtani. Ebben befolyásolta őket a forradalom első napjainak hangulata és az a tény, miszerint névtelenek akartak maradni. Ennek ellenére a Tanács tagjainak nagyrésze továbbra is elismerte Nasszer tekintélyét.

Az egyiptomi forradalom a továbbiakban összeütközésbe került a miniszterelnökkel. Ali Maher, mint konzervatív politikus ellenezte a társadalmi reformot. A földreform ügyében val-

lott nézeteiért 1952. szeptember 7-én eltávolították miniszterelnöki tisztségéből. Az új miniszterelnök Nagib lett és a földreformot elfogadták. A rendelet 200 feddanban állapította meg a maximális földtulajdont. A földbirtokosok azonban két gyereükre, egyenként 50-50 acre földet irathattak /1feddan=0,42 ha; acre=4047. m²/. Ezen kívül 5 feddanos telkeket adhattak el olyan kisparasztoknak, akik nem rendelkeztek 10 feddannál több földdel és nem voltak a rokonaik. Az állam a szerzett földet, minőségétől függően, 2-5 feddanonként akarta fölosztani a kisparasztok között. A földbirtokosok részére kártalanítást ítélték meg, amelyet a földhöz jutott parasztnak kellett fizetniük részletekben 30 éven keresztül.^{40/}

A rendelet alapján 650 ezer feddant lehetett fölosztani a 65 millió ha összes földterületből. A Tanács egyes tagjai radikálisabb reformot akartak, amely 100 sőt 50 feddanban állapította volna meg a maximális földtulajdont. A 100 feddanos farm továbbra is nagyon jövedelmező volt Egyiptomban. A földreform, korlátozottsága ellenére, megtörte a földbirtokosok erejét. Nagyon alacsony kártérítést kaptak, mivel a föld értékét a földadó szabta meg, ezt pedig ők magukra nézve kedvezően állapították meg. A reform és a királyi család 170 ezer feddanos birtokának kártérítés nélküli fölosztása javított 4 millió paraszthelyzetén.^{41/}

A forradalom pillanatában az államkasszákat csőd fenyegette. Ezt az állapotot az előző kormányok és a királyi udvar "rablógazdálkodása" idézte elő. Az ipar fejlesztését sürgető Szabad Tisztek nehéz helyzetbe kerültek. Emari pénzügyminiszternek sikerült /1952. okt. 10./ a Nagybritanniában lévő befagyasztott

sterling kontóról 5 millió font sterlinget megszereznie.^{42/}

Ebben a helyzetben a felhalmozás költségeit a nagyburzso-
áziának kellett viselnie. Ebből a célból rendeletet adtak ki,
amely előírta az ipari és kereskedelmi nyereségadó 17 %-ra va-
ló növelését; a magasabb jövedelmek adójának nagymértékű növe-
lését; valamint az örökösödési adó 40 %-ra való növelését. U-
gyanakkor az idegen tőke iránti liberalizálódás alakult ki. El-
törölték a bányászattal kapcsolatos rendeletet és enyhítették
az idegen olajvállalatokkal szemben kialakult feszültséget. El-
törölték az egyiptoniak idegen társaságoknál történő nagyszáza-
lékú foglalkoztatottságát tiltó rendeletet. A legfontosabb elő-
relépést az jelentette, hogy engedélyezték a vegyes társaságok-
nál az idegen tőke 51 %-os részesedését.^{43/}

Nemsokkal a földreform-rendelet érvénybelépése után az új
hatalom létrehozta a Nemzeti Termelés Fejlesztési Tanácsát. A
tanács specialistákból állt, akik a Minisztertanács elé ter-
jesztették a "nemzeti termelés fejlesztési tervét, melyben az
olyan javaslatokra helyezték a hangsúlyt, amelyek aránylag kis
befektetéssel gyors eredményt produkáltak".^{44/}

Az új hatalom a földreformon és a gazdasági és pénzügyi
reformokon kívül más, kevésbé jelentős reformot és változást
is bevezetett, úgy mint: a feudális "bej" és "pasa" titulus
eltörlése; a szükségállapot eltörlése; a levél és a sajtó
cenzúrájának eltörlése; a politikai foglyok szabadonbocsájtá-
sa; a politikai foglyok amnesztiája; a hadsereg és az állami
tisztviselők sorainak megtisztítása; a munkások szakszerveze-
ti jogainak kiszélesítése és a betegbiztosítás bevezetése; az
oktatási rendszer reformja. Mindezek a lépések azonban nem

változtattak a társadalmi rendszer alapjain. Mégis, ha a forradalom előtti hatalom feudális-komprador struktúráját és Egyiptom elmaradottságát tekintjük, akkor az új hatalom intézkedései alapvető fordulatot és mély társadalmi-politikai változás kezdetét jelentették.

A konzervatív erők, melyek elégedetlenek voltak a forradalommal, mivel az korlátozta befolyásukat és bevételüket, ellentámadásra készültek. A monarchia és a Régens Tanács formális viselkedésére számítva a Tanács konzervatív tagja, Rashad Mehenna körül tömörültek. Ezért Mehennát letartóztatták, a Régens Tanácsot pedig föloszlatták. Helyébe Mohammed Abdel Moneim herceget nevezték ki egyedüli régensnek. Egyiptom konzervatív erői biztos reményeket fűztek a legálisan működő burzsoá-földbirtokos pártokhoz, melyek az utóbbi néhány tíz évben az országot irányították. Ezt az érzésüket erősítette a Szabad Tisztek nyilatkozata, melyben 1953 februárjára parlamenti választásokat tűztek ki.^{45/} Ez jó alkalmat biztosított volna a hatalom parlamentáris úton való visszaszerzésére.

A forradalom előtt a tiszteknek ködös elképzeléseik voltak arról, mit is kell végrehajtaniok. Úgy gondolták, hogy a hatalom átvétele olyan energiát szabadít föl a tömegekben, amely őket feleslegessé teszi és rövid időn belül visszatérhetnek kaszárnyáikba.^{46/}

A forradalom alatt nem idealistáknak, hanem inkább jó pragmatikusoknak mutatkoztak. Már 1952 őszén tisztában voltak azzal, hogy a forradalom gépezete, melyet elindítottak, nem tud megállni. Ezért, hogy megakadályozzák a régi pártok visszatérését a hatalomba, rendeletben adták ki, hogy tisztítsák meg soraikat

a kompromitált egyénektől, ismertessék költségvetésüket és re-
jesztrálják magukat a belügyminisztériumban.^{47/}

Tekintettel arra, hogy a nagy nevek köre tömörülő régi pár-
tok nem tudtak alkalmazkodni ezekhez a követelményekhez,^{48/} a
kormány a Muzulmán Testvérek kivételével valamennyi párt műkö-
dését betiltotta, ez utóbbit pedig vallási szervezetté nyilvá-
nította.^{49/} Ezek után, hogy kitöltségek a létrejövő űrt, a for-
radalomnak politikai alapot teremtsenek, valamint a továbbra
is működő Testvéreknek ellenfelet állítsanak, létrehozták az
egyedüli legális politikai szervezetet, a Felszabadulás Szövet-
ségét /1953. január 16./. Ez egy általános programnyilatkoza-
tot tett, amely a következőket tartalmazta:^{50/}

1. Az idegen katonaságot el kell távolítani Egyiptomból;
2. Lehetővé kell tenni, hogy a szudániak szabadon dönt-
hessenek jövőjükéről;
3. Társadalmi igazságosságon alapuló rendszert kell létre-
hozni;
4. Sokoldalúan erősíteni kell a kapcsolatokat az arab or-
szágokkal;
5. Minden jóakarató néppel föl kell venni a kapcsolatot;
6. Az ENSZ alapelveit támogatni kell.

Szintén az 1952-53-as évek fordulóján törölték az 1923-as
alkotmányt /1952 dec./, és kihirdették az ún. "Az uralkodás sza-
bályainak kiáltványát", melyet ideiglenes alkotmánynak is nevez-
tek /1953. február 10./.^{51/} Elismerte az a személyes szabadságot
/3. tc./, az állampolgárok egyenlőségét /2. tc./, a vallássza-
badságot /4. tc./ és azt az alapelvet, hogy a nép minden jog

forrása /1. tc./. A kiáltványból világosan kitűnik, hogy a tisztek az autoritatív kormányok útját választották. Legnagyobb hatalommal a Forradalmi Kormányzó Tanács elnöke rendelkezett, akit a Forradalom Vezetője néven tiszteltek, és aki "átveszi a teljes szuverén hatalmat, különösen a forradalom és a rendszer védelme szempontjából nélkülözhetetlennek tartott eszközöket, amelyekre céljai megvalósítása közben támaszkodik; és átveszi a miniszterek kinevezési és leváltási jogát" /8. tc./. Az ideiglenes alkotmány megerősítette a Minisztertanács törvényhozó hatalmát is /9. tc./.

Az ország általános politikáját a kongresszus határozta meg, melynek a Forradalmi Kormányzótanács és a Minisztertanács voltak a tagjai, és ez értékelte a miniszterek munkáját /11. tc./.

Az egyiptomi forradalom további fontos eseményei a következők voltak: a köztársaság kikiáltása 1953. június 18-án; harc Nagib és a Forradalmi Kormányzótanács között; harc a brit katonaság kitelepítéséért és más kül- és belpolitikai feladatok. Ezeknek az eseményeknek a megtárgyalása azonban már további tanulmányt igényel.

Forrásmunkák

1. Rashed El-Barrawy, The Military Coup in Egypt. An Analytic Study, Cairo 1952, 76. old.
2. E. Szymanski, Az egyiptomi társadalmi átalakulás Nasszeri elképzelése, "Przeegląd Socjologiczny" /Szociológiai Szemle/ XXXI/2, 1978, 25. old.
3. A. El-Sadat, Revolt on the Nile, London 1957, Allan Wingate, 43-45. old.
4. J. Lacouture, Nasser, Paris 1971, Senil, 54. és 67-68. old.
5. A. A. Nasser, Egypt's Liberation, The Philosophy of the Revolution, Public Affairs Press, Washington 1955, 32. o.
6. Ibidem.
7. E. El-Barrawy, op. cit., 191-192. old.
8. J. Lacouture, op. cit., 64-65. old.
9. Ibidem, 62. o. Ez utóbbi szoros kapcsolatban állt a Muzulmán Testvérekkel, ezért két év után kizárták a Bizottságból. El-Barrawy írja, hogy 1949-ben a Bizottság létszámát 5-ről 9-re emelték; op. cit. 194. old., Sadat viszont azt írja, hogy a Szabad Tisztek Bizottsága 12 tagú volt. op. cit. 14. old.
10. J. Lacouture, op. cit. 62. old.
11. Tarik El-Bushra, Egyiptom és a társadalmi forradalom 1947-48-ban, "El-Katib" /egyiptomi arab nyelvű folyóirat/, 1968. jan., 82. szám, 115. old.

12. Ezen időszak hangulatát az Unity /az klasz KP lapja/ kairói tudósítójának, Alberto Jacoviello-nak a könyve, a "Találkozás Szuezbán" adja vissza legjobban, Warszawa 1954.
13. M. Neguib, Egypt's Destiny. A Personal Statement, Garden City, New York 1955, 89. old.
14. Great Britain and Egypt 1914-1951, London 1952, R.I.I.A., 151. old. Az újonnan megválasztott konzervatív kormány nov 6-án azt válaszolta, hogy az 1936-os szerződés nem tartalmazott a szerződés egyoldalú fölmondására jogosító záradékot.
15. Idézet: "Middle Eastern Affairs" /USA/ vol. II., No. 11., November 1951, 367-368. old. Szintén: Zbiór Dokumentów PISM, nr 11, 1951, 2190. 2195. old.
16. 1951. nov. 10-én tették közzé. Idézet: "Middle Eastern Affairs" vol. II., No. 12, December 1951, 405-416. old.
17. El-Barrawy /op.cit. 174. o./ a munkások vezető szerepéről írja; Alberto Jacoviello a parasztok részvételéről és a belső helyzet radikalizálódásáról ír /op. cit. 49-56, 96, 107-112. o./; J. Lacouture op. cit, 80. old.
18. Kazimierz Sidor, Nasseryzm, A szocializmus története, gyakorlata és elmélete az Egyesült Arab Köztársaságban /Historia, praktyka i teoria socjalizmu w ZRA/, Wiedza Pwszechna, Warszawa 1969, 55. old. Szintén Kazimierz Sidor, Rewolucja pod piramidami /Forradalom a piramisok alatt/, KiW, Warszawa 1969, 58. old.
19. Kazimierz Sidor, Rewolucja pod piramidami, op.cit., 62. old.

20. R. El-Barrawy, op. cit., 187-188. old., Szintén Tom Little, Egypt, London 1958, Ernest Benn, 226. old.
21. J. Lacouture, op. cit., 72. old.
22. Ibidem, 86. old.
23. Ibidem, 78. old. Tom Little írja, hogy a Szabad Tisztek a megalakulása pillanatában 1000 tagot számlált és a kairói helyőrség fölött volt ellenőrzése - op.cit., 209. old.
24. K. Sidor, Naseryzm, op. cit., 48. old., A. Sadat katonai és civil Szabad Tisztekről ír; Revolt on the Nile, op. cit., 55-56. old.
25. J. Lacouture, op. cit., 67. old.
26. Idézet: El-Barrawy, op. cit., 199-200. old.
27. El-Barrawy, op. cit., 201-205. old.
28. J. Lacouture, op. cit., 78-79. old. Az alapelveket Nasszer és Khalid Mohi ed-Din dolgozta ki.
29. J. Lacouture, op. cit., 86. old.
30. Szintén, 87. old.
31. Sadat írja, hogy 1952 júliusáig Nagib nem tudta, milyen szerepet szának neki a Szabad Tisztek, Revolt on the Nile, op. cit., 111. old.
32. M. Neguib, op.cit., 108. old. A szerző írja az amerikai nagykövetről: "Az egyetlen diplomata, akiben bízhatunk."
33. Ali Maher tagja volt a Bizottságnak. Hosszú politikai út állt mögötte. 1923-ban kidolgozta az alkotmányt, 1935-ben asszisztált Faruk trónralépésénél. Néhány átmeneti kormányt

vezetett, mint pl. azt, amelyik az 1935-ös parlamenti választásokat irányította, melyek végül is az 1936-os egyiptomi-brit szerződés megkötéséhez vezettek. Majd 1952-ben a januári események utáni nehéz időszakban irányította a kormányt 4 hétig. Ebben az utóbbi időszakban népszerűségre tett szert azzal, hogy néhány közhasználati cikk árát leszállította. Kormányára a palota intrikája következtében bukott meg.

34. Anthony Eden, The Memorie of the Rt. Mon. Sir Anthony Eden. Full Circle, Cassel, London 1960, 240-241. old.
35. M. Neguib, op.cit., 109. old.
36. A. Eden, op.cit., 240. old.
37. M. Neguib, op. cit., 133. old.
38. A. Sadat, op.cit., 111. old.; Tom Little, op. cit., 226. old.
39. Tom Little, op. cit., 226. old.
40. Idézet: El-Barrawy, op. cit., anex 3/3, 227-241. old.
41. K. M. ed-Din állítja, hogy a reform a parasztságot a forradalom mellé állította: Az egyiptomi forradalom fejlődése és lehetőségei /Rozwój i perspektywy Rewolucji Egipskiej/, "Problemy pokoju i Socjalizmu" /A béke és a szocializmus problémái/, 1966 augusztus /8. szám/, 42. old.
42. Dokumentacja Prasowa /Polska/, Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza "Prasa", 1952, 349. old. Egyiptom befagyasztott sterling kontója a Bank of England-ban 1946-ban 450 millió font sterlinget tartalmazott. Ez az egyiptomi áruk és szolgáltatások ellenértéke volt, melyet Egyiptom a II. világ-

háborúban nyújtott a brit katonaság részére Egyiptomban és Szudánban. Az egyiptomi közvélemény követelte az adósságok megfizetését. Nagybritannia az adósság tényét kihasználta az Egyiptomra gyakorolt nyomás érdekében. A fizetést viszonylag kis részletekben hajtották végre. Így pl. 1945. január 1-től 1947. július 15-ig 30.400 font került kifizetésre. Lásd: George Kirk, *The Middle East 1945-1950*, Oxford University Press /RIIA/, London-New York-Toronto 1954, 136. old.

43. El-Barrawy, op. cit., anex 226. old.; Szintén Dokumentácija Prasowa 1952, 226. o.
44. R. El-Barrawy, op. cit., anex 3/6, 245-251. old.
45. Dokumentácija Prasowa 1952, 193. old. /1952. aug. 12./
46. G. A. Naser, op. cit., 32-33. old. Nasszer a hadsereg szerepét a puccs végrehajtására korlátozta, amely szerinte csak néhány órát vett volna igénybe.
47. Az ügy még mindig kevésbé ismert. A pártok újraszervezéséről szóló dekrétumot a Régens Tanács adta ki Egyiptom és Szudán királyának nevében. Lásd: "At-Talia" /Avangard/, 4. szám /1965/, 145. old. Itt a dekrétum teljes szövege megjelent. /Marsum bi-qanum raqm 179 li-Sanat 1952/.
Az "At-Talia" szerint csak egyetlen párt alkalmazkodott a dekrétumhoz. Ez az "al-Hizb al-Watani al-Gadid" /Új Nemzeti Párt/ volt. Lásd: "At-Talia", 4. szám /1965/ 146. old. A politikai pártok föloszlatása viszont az "alkotmány proklamáció" /i lan dusturi/ alapján ment végbe, melyet a Fegyveres erők Főparancsnoksága, mint a "katonai mozgalom veze-

tője" adott ki 1953. január 18-án. /Idézet - "At-Talia"
4. szám /1965/, 146. old./

48. A Wafd párt nem teljesítette a Szabad Tisztek követelését, nem távolította el a vezetőségből Nahhast. 1952. szeptember 23-án megerősítették vezető szerepét a pártban. Dokumentácija Prasowa 1952, 303. old.
49. M. Neguib, op. cit., 161-163. old.; Dokumentácija Prasowa 1953, 69. old. /1953. január 23./
50. A deklaráció szövege Documents on International Affairs /RIIA/ 1953, 308-309. old.; Szintén: "Middle Eastern Affairs", vol. VI. 3. szám, March 1953, 104. old.
51. A proklamáció szövege: Documents on International Affairs 1953, 309-310. old.; Szintén: "Middle Eastern Affairs", vol. IV. No 3, March 1953, 104. old.

HASSAN JAMSHEER

The Egyptian July Revolution of 1952

Summary

In conditions of severe internal and external crisis, a group of young officers associated in the Society of Free Officers seized power in Egypt in July 1952. The actual leader of the officers was Col. Gamal Abdel Nasser, although at the initial period Gen. Muhammad Naguib was the nominal leader of the revolution. The article deals in detail with the economic, social and political background of the July Revolution. The programme of Free Officers included: the liquidation of colonialism and Egyptian traitors, liquidation of feudalism, the termination of the domination of foreign capital, the introduction of social equality, the formation of strong national army and the establishment of a democratic life. Amid complicated manoeuvres, the officers ably carried out the coup on the days of 23-26 July. On the latter day King Faruk abdicated and left the country.

One of the first achievements of the new order was the enactment of an agrarian reform law, whereas maximum land ownership was limited to 200 acres. Other reforms included the increase in taxes upon commercial and industrial profits, the rise in taxes upon high incomes and upon inheritance, the necessity of the employment by foreign companies of a high percentage of Egyptians, the formation of a Council for the Development of National Productions in addition to such political measures as the suspension of the state of emergency,

the abolition of censorship upon the press and correspondence, the emancipation of political prisoners, the introduction of workers insurance, the reform of the educational system, and - above all - the declaration of the republican system of Government. All these steps did not change the essential foundations of the hitherto existing social order of Egypt, but-in the light of the prerevolutionary feudal structures of power, the backwardness of Egypt and the domination of foreign powers upon Arab countries - the actions of the new power marked a radical change.